

Tytuł: Lepiej współpracować. Przedsiębiorczość społeczna w edukacji formalnej i nieformalnej.

Raport z badań
w wybranych krajach europejskich.

Poznań 2024

Publikacja powstała w ramach projektu „Better Cooperate – education through and to the values of the social economy as a way to reinforce society”.

Sfinansowane ze środków UE. Wyrażone poglądy i opinie są jedynie opiniami autora lub autorów i niekoniecznie odzwierciedlają poglądy i opinie Unii Europejskiej lub Europejskiej Agencji Wykonawczej ds. Edukacji i Kultury (EACEA). Unia Europejska ani EACEA nie ponoszą za nie odpowiedzialności.

Spis treści

	Strona 1
Wprowadzenie	2
O projekcie.....	2
Metody badawcze.....	3
Definicja przedsiębiorczości społecznej:	4
Wnioski.....	5
Nisze w edukacji - czego nam brakuje:.....	5
Preferowane metody pracy	14
Co SE może wnieść do tworzenia kompetencji przyszłości?.....	19
Dobre praktyki.....	26
Podsumowanie	29

Wprowadzenie

O projekcie

Strona | 2

Projekt *Better Cooperate!* to projekt łączący w działania z obszaru edukacji i przedsiębiorczości społecznej. Jego celem jest zwiększenie zdolności sektora ekonomii społecznej do prowadzenia działań edukacyjnych w obszarze przedsiębiorczości społecznej, a co za tym idzie sformułowanie skutecznej odpowiedzi na wyzwania współczesnego świata i zwiększenie inicjatywności oraz przedsiębiorczości młodych ludzi i skuteczne włączenie ich w życie społeczne i zawodowe ich społeczności. Projekt realizowany jest w ramach programu Erasmus+

Rezultaty projektu będą następujące:

- 1) Program edukacyjny z przedsiębiorczości społecznej, w tym scenariusze zajęć;
- 2) Pakiet edukacyjny, zawierający m.in. Kursy MOOC, grę online, grę planszową i bazę wiedzy na temat przedsiębiorczości uczniowskiej;
- 3) Nowy model spółdzielni uczniowskiej oraz przewodnik po najlepszych praktykach – projekt zakłada również założenie przynajmniej sześciu nowych inicjatyw młodzieżowych łączących cele przedsiębiorcze i społeczne.

Działania te realizowane są w międzynarodowym partnerstwie:

Lider projektu: Polska, Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych

Partnerzy: Włochy (EXEOLAB srl) Niemcy (Comparative Research Network EV), Szwecja (Changemaker Education), Serbia (Open University Subotica) oraz Hiszpania (UCOERM).

oraz przy udziale i wsparciu lokalnych interesariuszy: nauczycieli, badaczy, edukatorów, przedstawicieli lokalnych władz) oraz obiorców ostatecznych działań, czyli młodzieży. Czas realizacji projektu: 1.11.2023 r. – 31.10.2026 r.

Metody badawcze

Produktem końcowym badań przeprowadzonych w ramach pakietu roboczego WP3 jest się niniejszy raport badawczy: Przedsiębiorczość społeczna w edukacji formalnej i nieformalnej na przykładzie wybranych krajów europejskich. Badania w ramach pakietu roboczego nr. 3 (WP3), będą podstawą do stworzenia programu edukacyjnego w zakresie przedsiębiorczości społecznej.

Strona | 3

Ogólne cele szczegółowe WP3 są następujące:

- stworzenie bazy merytorycznej dla innych działań w projekcie, zapewnienie spójności pomiędzy WP;
- zwiększenie wiedzy na temat ekonomii społecznej (SE) w sektorze edukacji
- wspieranie sektora SE we współpracy z młodymi ludźmi w zakresie edukacji i zatrudnienia;
- przygotowanie sektorów SE i edukacji na wyzwania rozwojowe.

Pierwsza faza polegała na przeprowadzeniu przez każdego z 6 Partnerów badań nad edukacją w ramach przedsiębiorczości społecznej i stworzenie raportu z badań. Głównym celem badawczym było sprawdzenie, jakie kompetencje związane z przedsiębiorczością społeczną rozwijają lub chcieliby rozwijać nauczyciele/edukatorzy (i w jaki sposób), przygotowując młodych ludzi do wyzwań przyszłego świata. Celem bezpośrednim było zebranie wiedzy przydatnej do stworzenia programu edukacyjnego w zakresie przedsiębiorczości społecznej.

Kluczowymi elementami badań, określonymi w projekcie Better Cooperate, były:

- analiza źródeł wtórnych dobrych praktyk i inspiracji w sektorach SE i edukacji;
- analiza porównawcza edukacji PS w każdym z 6 krajów;
- identyfikacja kluczowych elementów istniejących rozwiązań i kluczy do sukcesu;
- identyfikacja luk/braków w obszarze edukacji w zakresie kompetencji w obszarze PS;
- diagnoza potrzeb edukacyjnych w zakresie kompetencji przyszłości.

Wśród metod badawczych znalazły się wywiady pogłębione (IDI) z nauczycielami/edukatorami i przedstawicielami przedsiębiorstw społecznych zaangażowanych w edukację w zakresie SE, studia przypadków przedstawiające dobre praktyki w tym obszarze. Niniejszy dokument stanowi

podsumowanie badań przeprowadzonych jednocześnie w Hiszpanii, Polsce, Serbii, Włoszech, Szwecji i Niemczech w okresie od grudnia 2023 roku do końca lutego 2024 roku.

Liczby:

W ramach prac na raporcie: **Lepiej współpracować. Przedsiębiorczość społeczna w edukacji formalnej i nieformalnej** powstało:

- 6 Raportów krajowych
- 1 Raport podsumowujący
- 21 *case studies*
- 32 wywiady z ekspertami w obszarze edukacji przedsiębiorczości społecznej w tym: nauczycielkami, edukatorami formalnymi i nieformalnym, przedstawicielami organizacji pozarządowych oraz przedsiębiorstw społecznych.

Definicja przedsiębiorczości społecznej:

Ogólna definicja przedsiębiorczości społecznej (zwanej również ekonomią społeczną):

SE łączy działalność gospodarczą z działalnością pożytku publicznego. Przedsiębiorstwa społeczne służą aktywizację zawodową i społeczną osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, będąc miejscem powrotu osób doświadczających różnych trudności życiowych na rynek pracy. Przedsiębiorstwa społeczne świadczą również ważne usługi publiczne dla społeczności lokalnych, często specjalistyczną pomoc, np. dla seniorów, osób niepełnosprawnych lub ze specjalnymi potrzebami. Chociaż nadrzędnym celem nadrzędnym ich działalności nie jest zysk, muszą one generować przychody ze swojej działalności, co pozwala im na utrzymanie się na rynku i zapewnienie stabilnego zatrudnienia swoim pracownikom. W poniższym raporcie wymiennie stosuje się terminy „ekonomia społeczna” oraz „przedsiębiorczość społeczna” – odnoszą się one do tych samych pojęć, chociaż zwyczajowo to drugie pojęcie stosuje się właśnie w kontekście edukacji, podczas gdy ekonomia społeczna to opis całości zjawisk zachodzących w tej strefie.

Wnioski

Strona | 5

Nisze w edukacji - czego nam brakuje:

Część raportów potwierdzała tezę na temat wciąż słabej znajomości zagadnień związanych z działaniami społecznymi, organizacjami pozarządowymi, przedsiębiorczością społeczną, zarówno wśród uczniów, jak i nauczycieli. W ogólnej świadomości nie ma pewności, że ekonomia społeczna może być alternatywą dla tradycyjnego biznesu, nastawionego na konkurencję, akumulację zysków i indywidualny sukces. Zostało to potwierdzone przez ekspertów w większości krajów, nawet we Włoszech, gdzie SE jest szeroko rozpowszechniona i zakorzeniona w wielu sektorach gospodarki.

"Młodzi ludzie często nie znają definicji przedsiębiorczości społecznej.

Zwykle ograniczają się do klasycznej koncepcji przedsiębiorczości, która zakłada, że przedsiębiorca inwestuje pieniądze, aby stworzyć coś własnego. Ten brak informacji jest znaczący i zasługuje na uwagę".

(Raport z badania włoskiego)."

W tym kontekście uzasadnione jest uwzględnienie w programach nauczania podstaw wiedzy o przedsiębiorczości społecznej - kluczowych założeń, definicji, ram prawnych, dobrych praktyk sektora. Według respondentów młodym ludziom brakuje pobudzających wyobrażeń przykładów, w jaki sposób można z powodzeniem łączyć cele społeczne i biznesowe. Nauczyciele postrzegają wiedzę o ekonomii społecznej jako pomost do nauczania ważnych kompetencji z perspektywy przyszłych wyzwań. Przyszłość będzie wymagać nowych modeli biznesowych, które będą uwzględniać dobro środowiska, społeczności, pracowników, wysokie standardy etyczne i rosnącą świadomość konsumentów.

"Nauczanie o ekonomii społecznej może zwiększyć świadomość tego, jak przyszłe firmy będą funkcjonować w zakresie ponownego wykorzystania zasobów, udziału pracowników i reinwestowania zysków".

(Raport z badania hiszpańskiego)."

Strona | 6

"Program nauczania powinien kłaść nacisk na filozofię przedsiębiorczości społecznej, która przedkłada wartości społeczne i środowiskowe nad maksymalizację zysku. Ważne jest, aby uczyć o spójnych modelach biznesowych, które są zarówno zrównoważone ekonomicznie, jak i społecznie".

(Raport z badania polskiego).

Drugim ważnym obszarem, który pojawia się we wszystkich raportach, są umiejętności miękkie. Eksperti wskazują, że młodzi ludzie doświadczają coraz większych trudności w komunikacji, interakcji z innymi ludźmi, satysfakcjonującej pracy w zespołach. Współpraca i praca zespołowa została uznana za jeden z najważniejszych obszarów - sprzyja rozwojowi pozytywnych relacji, umiejętności komunikacyjnych i zdolności do pracy na rzecz wspólnych celów, przygotowując młodych ludzi do wspólnego podejmowania wyzwań.

"Zachęcanie do umiejętności komunikacyjnych, pracy zespołowej i współpracy przygotowuje uczniów do współpracy na rynku pracy. Ponadto nauczyciele potrzebują szkoleń na temat tego, jak ułatwić współpracę w środowisku uczenia się i poprawić umiejętności komunikacyjne. Tradycyjne metody nauczania mogą w niewystarczającym stopniu podkreślać umiejętności współpracy i komunikacji. Kształcenie w zakresie inteligencji emocjonalnej pomogłoby

uczniom zarządzać emocjami, rozwijać empatię i budować silne relacje interpersonalne. Zajmowanie się zdrowiem psychicznym i dobrym samopoczuciem ma kluczowe znaczenie zarówno dla nauczycieli, jak i uczniów".

Strona | 7

(Raport z badania serbskiego).

"Według respondentów główne potrzeby w zakresie przygotowania uczniów do przyszłych kompetencji dotyczą rozwijania umiejętności miękkich, promowania niezależności, motywacji, współpracy, krytycznego myślenia i dostosowania programu nauczania, aby lepiej sprostać wyzwaniom współczesnego świata".

(Raport z badania polskiego).

Jeden z ekspertów podkreślił: "Uważam, że musimy zacząć od nauczania w klasie tych umiejętności miękkich, które z każdym dniem stają się coraz bardziej cenione na rynku pracy: pracy nad krytycznym myśleniem, kreatywnością, współpracą, a zwłaszcza skuteczną komunikacją".

(Raport z badania hiszpańskiego).

Eksperci podkreślili znaczenie metod nauczania uwzględniających pracę zespołową i realizację wspólnych projektów przez młodzież. Jednocześnie wskazane jest wychodzenie z realizowanymi projektami poza mury szkoły. Optymalnie byłoby jak najczęściej zachęcać młodzież do interdyscyplinarnej współpracy z organizacjami pozarządowymi, społecznością lokalną, przedsiębiorstwami społecznymi, instytucjami publicznymi. Takie działania rozwijają umiejętność budowania partnerstw z interesariuszami, rozwoju sieci, prowadzenia dialogu, współpracy, negocjacji, rozwiązywania konfliktów oraz zarządzania projektami partnerskimi. Eksperci

z różnych krajów podkreślali znaczenie uczenia się, jak współpracować, jak pracować razem w różnych zespołach. w różnorodnych zespołach, co jest coraz bardziej poszukiwaną umiejętnością na rynku pracy. Zróżnicowane partnerstwa zapewniają kreatywność i produktywne generowanie pomysłów. Tworzy również przestrzeń dla otwartego, nieschematycznego myślenia.

Strona | 8

Potrzeba rozwijania umiejętności krytycznego myślenia została zidentyfikowana jako jedno z głównych wyzwań w większości raportów. W dobie *fake newsów* nauczyciele uważają za ważną umiejętność analizowania i weryfikowania informacji.

"Krytyczne myślenie i umiejętność rozwiązywania problemów są kluczowe dla identyfikowania wyzwań społecznych i znajdowania skutecznych sposobów radzenia sobie z nimi. Edukacja powinna zachęcać uczniów do analizowania sytuacji z wielu perspektyw i poszukiwania optymalnych rozwiązań".

(Raport z badania polskiego).

"Krytyczne myślenie i rozwiązywanie problemów pomogłoby uczniom rozwinąć umiejętność analizowania informacji, krytycznego myślenia i rozwiązywania złożonych problemów, których czego brakuje w obecnych programach nauczania/praktykach".

(Raport z badania serbskiego).

"Podczas gdy młodzi ludzie są biegli w poruszaniu się po cyfrowym świecie, istnieje potrzeba krytycznego myślenia i umiejętności analitycznych".

(Raport z badania niemieckiego).

Umiejętność weryfikacji informacji zdobytych w wirtualnym świecie była omawiana przez ekspertów w kontekście potrzeby przygotowania młodych ludzi do kontaktu z nowymi technologiami. Pomimo tego, że młodzi ludzie spędzają dużo czasu przed komputerem/urządzeniami mobilnymi, nie zawsze potrafią praktycznie wykorzystać technologię do nauki, pracy czy rozwiązywania codziennych problemów. Program nauczania powinien obejmować naukę praktycznego wykorzystywania rosnącego potencjału nowych technologii w kreatywny, użyteczny, ale i bezpieczny sposób. Jednocześnie należy zadbać o zmniejszenie niepokoju wywołanego przez wirtualny świat. Nauczyciele zdecydowanie potrzebują wsparcia w tym obszarze, ponieważ nie czują się ekspertami w zakresie możliwości nowych rozwiązań informatycznych.

Strona | 9

"Nauczyciele potrzebują szkoleń w zakresie włączania technologii do swoich metod nauczania. Obejmuje to korzystanie z narzędzi cyfrowych, platform internetowych i oprogramowania edukacyjnego w celu poprawy doświadczenia edukacyjnego. Nauczyciele powinni być dobrze zaznajomieni z narzędziami cyfrowymi, technologią edukacyjną i platformami internetowymi. Nauczyciele muszą nauczyć się nowych metod nauczania i opanować nowe interaktywne oprogramowanie edukacyjne. Ponadto, konieczna jest inwestycja w nowy sprzęt, który będzie w stanie wspierać nową metodologię pracy. Chęć młodych ludzi do korzystania z urządzeń cyfrowych i sieci społecznościowych powinna być wykorzystywana w celu rozwijania ich wiedzy i zawodów przyszłości."

(Raport z badania serbskiego).

Młodzi ludzie zdają sobie sprawę ze znaczenia kompetencji przyszłości, których będą potrzebować do dalszej edukacji i pracy. Zrozumienie, w jaki sposób będzie ewoluował przyszły rynek pracy, identyfikacja zanikających i pojawiających się zawodów jest ważna dla nastolatków.

Narzędzia doradztwa zawodowego powinny być włączone do programu nauczania jako przedmiot pomagający uczniom zrozumieć ich ścieżki kariery i rolę, jaką mogą odegrać w społeczeństwie. Młodzi ludzie oczekują, że edukacja pomoże im zrozumieć realia rynku pracy i gospodarki, w tym korzyści i koszty związane z przedsiębiorczością społeczną, pokazując rzeczywiste ścieżki kariery, a także ekonomiczne i społeczne konsekwencje różnych wyborów zawodowych.

"Ogólnie rzecz biorąc, młodzi ludzie oczekują, że edukacja przygotowuje ich do przystosowania się do zmian technologicznych i społecznych, zapewniając umiejętności niezbędne do odniesienia sukcesu w szerokim zakresie karier i ról zawodowych". w szerokim zakresie karier i ról zawodowych."

(Raport z badania hiszpańskiego).

"Wśród kluczowych aspektów, które podkreślają znaczenie dalszej edukacji w obszarze SE, jest podnoszenie świadomości na temat możliwości kariery. Pokazując różne działania w ramach ekonomii społecznej, edukacja może otworzyć przed młodymi ludźmi szeroki wachlarz możliwości zawodowych. Pomaga jednostkom uświadomić sobie, że oprócz bycia pracownikiem lub tradycyjnym przedsiębiorcą, mogą oni realizować działania, które są zgodne z ich pasjami i wartościami".

(Raport z badania polskiego).

W tym kontekście eksperci podkreślali, że znajomość sektora SE może zaoferować młodym ludziom zupełnie nowe podejście do ich przyszłej ścieżki kariery. Wielu młodych ludzi jest zagubionych, jeśli chodzi o wybór zawodu. Jeśli nie chcą powtórzyć wyborów dokonanych przez

dorosłych w ich najbliższym otoczeniu, nie otrzymują wiedzy i wsparcia, których potrzebują w tym zakresie. Treści dotyczące kariery SE mogą pomóc im w poszukiwaniu nowych i interesujących możliwości samorealizacji. Zaangażowanie w wolontariat czy spółdzielczość szkolną pozwoli młodym ludziom odkryć swoje talenty, sprawdzić się w różnych rolach zawodowych, zweryfikować w praktyce wcześniejsze plany. w praktyce wcześniejsze plany. Może to być dobry start w zawodową przyszłość, ponieważ młody człowiek pojawi się na rynku pracy, mając już doświadczenie w danej dziedzinie.

O potencjale kariery w sektorze ekonomii społecznej: "Chociaż głównym celem przedsiębiorczości społecznej jest generowanie pozytywnego wpływu społecznego, może ona również oferować możliwości ekonomiczne. Wielu młodych ludzi jest zainteresowanych karierą, która pozwala im zarabiać na życie, jednocześnie robiąc coś znaczącego i satysfakcjonującego".

(Raport z badania hiszpańskiego).

"Z reguły młodzi ludzie byli najbardziej zainteresowani kwestią możliwości pracy zawodowej w przedsiębiorstwach społecznych - do tej pory wyobrażali sobie, że jest to praca oparta wyłącznie na wolontariacie. Trudno im było wyobrazić sobie, że w sektorze przedsiębiorstw społecznych można zarabiać na życie, wiązać z nimi swoją przyszłą ścieżkę zawodową. Spółdzielnie kojarzyły im się wyłącznie ze spółdzielniami mieszkaniowymi, które powszechnie zarządzają osiedlami w polskich miastach. Działalność oparta na misji społecznej kojarzyła im się wyłącznie z przedsięwzięciami charytatywnymi i filantropią - trudno było im sobie wyobrazić, że działalność na rzecz najbardziej potrzebujących można połączyć z modelem biznesowym, zarabianiem pieniędzy i karierą zawodową. Działania społeczne, do których byli przyzwyczajeni lub które rozpoznawali, były też często jednorazowe - jak

*udział w organizowanej raz w roku zbiórce pieniędzy na rzecz chorych
dzieci czy krótkotrwała pomoc uchodźcom po wybuchu wojny na
sąsiedniej Ukrainie."*

(Raport z badania polskiego).

Strona | 12

Podsumowując tę część, kluczowe potrzeby edukacyjne, które nie zostały jeszcze uwzględnione w programach edukacyjnych, zostały jasno podsumowane w polskim raporcie, wskazując jednocześnie na znaczący potencjał ekonomii społecznej w wypełnianiu luk w treściach edukacyjnych:

"Program nauczania powinien kłaść nacisk na filozofię przedsiębiorczości społecznej, która przedkłada wartości społeczne i środowiskowe nad maksymalizację zysków. Ważne jest, aby uczyć o spójnych modelach biznesowych, które są zarówno zrównoważone ekonomicznie, jak i społecznie".

Poniżej przedstawiono niektóre z kluczowych aspektów, które podkreślają znaczenie dalszej edukacji i szkoleń w tej dziedzinie:

1. Świadomość i odpowiedzialność społeczna. Edukacja w dziedzinie ekonomii społecznej podnosi świadomość uczniów na temat ich poczucia wspólnoty i wpływu na społeczeństwo. Uczy uczniów, że indywidualny sukces jest związany ze wspólnym dobrem i że każdy ma obowiązek wobec swojej społeczności.
2. Rozwój umiejętności praktycznych i zawodowych. Udział w projektach związanych z ekonomią społeczną może pomóc uczniom rozwinąć praktyczne i zawodowe umiejętności, które są cenne na rynku pracy. i umiejętności zawodowych, które są cenne na rynku pracy. Realizacja konkretnych zadań i projektów może sprawić, że uczniowie poczują się docenieni i potrzebni, co może zwiększyć ich motywację i przyszłą satysfakcję z pracy.

3. Promowanie empatii i tolerancji. Ekonomia społeczna promuje empatię, tolerancję, różnorodność i zmniejsza stygmatyzację, co ma kluczowe znaczenie dla budowania bardziej integracyjnych i otwartych społeczeństw.
4. Kształtowanie postaw etycznych i społecznych. Poznanie postaw etycznych i społecznych może pomóc młodym ludziom zrozumieć ich odpowiedzialność za własne działania i ich wpływ na społeczeństwo. i ich wpływ na społeczeństwo. Podkreślanie znaczenia postaw etycznych wobec osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przygotowuje uczniów do świadczenia usług społecznych na wysokim poziomie.
5. Budowanie poczucia celu i samorealizacji. Uczestnictwo w projektach przedsiębiorczości społecznej pozwala młodym ludziom praktycznie zaangażować się w działania na rzecz innych i angażować się w działania korzystne społecznie, które przynoszą pozytywne zmiany. Przyczynia się to do rozwoju osobistego i zapewnia poczucie satysfakcji.
6. Samoświadomość i pewność siebie. Studenci lepiej rozumieją własne preferencje, zainteresowania i możliwości. Praktyczne doświadczenie w zakresie przedsiębiorczości społecznej może nauczyć ich opierać swoje decyzje zawodowe i życiowe na własnych przekonaniach i wartościach, a nie na zewnętrznych oczekiwaniach lub trendach.
7. Podnoszenie świadomości na temat możliwości kariery. Prezentując różne działania w ramach ekonomii społecznej, edukacja może otworzyć przed młodymi ludźmi szeroki wachlarz możliwości zawodowych. Pomaga to osobom uświadomić sobie, że oprócz że oprócz bycia pracownikiem lub tradycyjnym przedsiębiorcą, mogą oni realizować działania, które są zgodne z ich pasjami i wartościami.
8. Możliwość zastosowania wiedzy w praktyce i rozwijania praktycznych umiejętności, takich jak planowanie, organizacja pracy i zarządzanie zasobami".

(Na podstawie Raportu z badania polskiego).

Powyższy opis jest spójny z podsumowaniem przedstawionym przez jednego z ekspertów w hiszpańskim raporcie:

"Ekonomia społeczna może mieć znaczący wpływ na rozwój poznawczy młodych ludzi. poznawczy młodych ludzi, ponieważ SE można wyjaśnić,

*łącząc ją z pojęciami tak ważnymi jak: empatia i świadomość społeczna,
współpraca i praca zespołowa, etyczne i odpowiedzialne przywództwo,
zrównoważony rozwój i zarządzanie zasobami czy komunikacja na rzecz
zmian społecznych”.*

(Raport z badania hiszpańskiego).

Strona | 14

Preferowane metody pracy

Wśród metod pracy sugerowanych przez ekspertów w poszczególnych raportach krajowych znalazły się:

- debaty w obszarze SE, otwarte dyskusje na temat aktualnych wyzwań społecznych i środowiskowych
- praca ze studiami przypadków opartymi na doświadczeniach spółdzielni socjalnych
- wykłady z ludźmi sukcesu z obszaru SE
- praktyczne uczenie się oparte na projektach, projektowanie i wdrażanie projektu społecznego w społeczności lokalnej
- współpraca z organizacjami pozarządowymi w celu określenia potrzeb i opracowania rozwiązań
- spacerowe badania i inne rodzaje badań w działaniu
- nauka międzypokoleniowa, nauka w tandemie pokoleniowym, odwrócone klasy
- wykorzystanie metodologii myślenia projektowego do rozwoju pomysłów na przedsiębiorczość społeczną
- regularna współpraca między nauczycielami, przedsiębiorstwami społecznymi i organizacjami pozarządowymi włączenie różnych perspektyw
- wykład gościnny, wizyty studyjne w przedsiębiorstwach społecznych i rozmowy z przedsiębiorcami społecznymi
- mentoring i wskazówki od ekspertów w dziedzinie przedsiębiorczości społecznej
- ułatwianie staży w przedsiębiorstwach społecznych

- opracowanie biznesplanu dla przedsiębiorstwa społecznego
- konkursy przedsiębiorczości społecznej (np. w których zespoły studentów przedstawiają swoje pomysły na przedsiębiorstwa społeczne panelowi sędziowskiemu)
- moderowane wizyty terenowe w przedsiębiorstwach społecznych
- targi ekonomii społecznej i inne wydarzenia związane z przedsiębiorczością społeczną
- tworzenie centrum wolontariatu studenckiego
- tworzenie spółdzielni szkolnych
- inkubator przedsiębiorstw społecznych
- programy symulacji biznesowych, w ramach których studenci prowadzą wirtualne przedsiębiorstwo społeczne
- programy wymiany między spółdzielniami
- SE Boot Camp
- Letnia Szkoła SE
- projektowanie kampanii społecznych
- tworzenie treści cyfrowych
- storytelling cyfrowy
- wyspecjalizowane platformy edukacyjne online, MOOC
- interaktywne platformy cyfrowe do wspólnego uczenia się
- wirtualne symulacje w celu zbadania przyszłych scenariuszy, testowanie różnych opcji
- gry symulacyjne, które naśladują wyzwania i decyzje podejmowane przez przedsiębiorców społecznych, zapewniając praktyczne doświadczenie edukacyjne
- gry fabularne wykorzystujące symulacje biznesowe
- aplikacje mobilne promujące udział obywateli w rozwiązywaniu problemów społecznych i problemy środowiskowe
- tworzenie cyfrowych społeczności inicjatyw/spółdzielni społecznych studentów
- wykorzystanie sztucznej inteligencji w tworzeniu nowych rozwiązań
- rozwiązania wirtualnej rzeczywistości (VR)
- rozwiązania rzeczywistości rozszerzonej (AR).

Respondenci podkreślali, że korzystanie z narzędzi technologicznych jest dla nastolatków bezpieczną przestrzenią do nauki i doświadczania. Jednocześnie nauczyciele nadal obawiają się kreatywnego wykorzystania technologii w nauczaniu. Wśród nauczycieli wciąż krążą opinie, że

technologia szkodzi młodym ludziom, odwraca uwagę od tego, co dorośli uważają za ważne. W ten sposób traci się szansę na dotarcie do młodych ludzi i zaangażowanie ich w przedsięwzięcia edukacyjne.

Drugim ważnym zaleceniem, które pojawiło się w większości raportów, było zmniejszenie stosunku wiedzy teoretycznej do praktycznego doświadczenia w programach zajęć edukacyjnych. Młodzi ludzie preferują doświadczalne sposoby uczenia się, są wtedy bardziej skłonni do angażowania się w temat, zapamiętywania zdobytej wiedzy i brania za nią odpowiedzialności dla realizowanych zadań. Współpraca z sektorem ES może być okazją do zmierzenia się z rzeczywistymi problemami i kreatywnego wykorzystania wiedzy do ich rozwiązania.

Strona | 16

"Obecnie brakuje integracji rzeczywistych praktyk i odpowiednich studiów przypadku w tym obszarze. Studenci mogliby skorzystać z praktycznych doświadczeń, które pozwoliłyby im zastosować teoretyczne koncepcje w konkretnych sytuacjach związanych z przedsiębiorczością społeczną. Włączenie praktycznych i opartych na współpracy projektów z przedsiębiorstwami społecznymi do programów edukacyjnych może być skutecznym sposobem na wypełnienie tej luki i przygotowanie studentów do stawienia czoła wyzwaniom przedsiębiorczości społecznej w rzeczywistości".

(Raport z badania hiszpańskiego.)

"Istniało duże zapotrzebowanie na bardziej praktyczne i angażujące działania dla młodych ludzi, które sprzyjałyby dogłębnemu zrozumieniu i praktycznemu zastosowaniu omawianych koncepcji. W ramach zaleceń sugeruje się dalsze promowanie szkolenia nauczycieli w zakresie tematów przekrojowych, takich jak przedsiębiorczość społeczna i zrównoważony rozwój środowiska. i zrównoważony rozwój środowiska, a także

*zachęcanie do tworzenia bardziej praktycznych i angażujących inicjatyw
w szkołach i społecznościach".*

(Raport z badania włoskiego).

Strona | 17

*"Edukacja powinna zapewniać możliwości praktycznego zastosowania
wiedzy, na przykład poprzez symulacje i studia przypadków, które
pozwalają uczniom eksperymentować i przejmować inicjatywę".*

(Raport z badania polskiego).

W tym celu zalecono stosowanie w praktyce narzędzi specyficznych dla myślenia projektowego
aby lepiej zrozumieć potrzeby społeczności, zdefiniować problemy i zaprojektować rozwiązania,
które trafnie odpowiedzą na jej wyzwania:

*"Zalecamy korzystanie z aktywnych zasobów i metodologii, takich jak
myślenie wizualne, CANVAS, mapy empatii itp. Jeśli chodzi o treść, oprócz
treści zaplanowanych w programie nauczania, konieczne byłoby
poszerzenie wiedzy uczniów na temat biznesu, aby mogli zrozumieć
znaczenie ekonomii społecznej. w kwestiach biznesowych, aby mogli
zrozumieć znaczenie ekonomii społecznej w tym obszarze".*

(Raport z badania hiszpańskiego).

*"Zalecane narzędzia i działania edukacyjne: 1. Social Model Canvas
narzędzie: Wizualne narzędzie podobne do modelu biznesowego Canvas,
ale dostosowane do przedsiębiorstw społecznych, pomagające uczniom*

*w mapowaniu kluczowych elementów ich inicjatyw, na przykład:
praktyczna praca z organizacją spółdzielni uczniowskiej. 2. Narzędzia
pomiaru wpływu, narzędzie: Wykorzystanie narzędzi takich jak społeczny
zwrot z inwestycji (SROI), modele logiczne i wskaźniki wpływu
społecznego, aby nauczyć uczniów, jak mierzyć i oceniać skuteczność ich
projektów. 3. Warsztaty myślenia projektowego, Metoda: Włączenie
warsztatów myślenia projektowego, aby zachęcić do innowacyjnego
rozwiązywania problemów i podejścia skoncentrowanego na użytkowniku
do rozwiązywania problemów społecznych".*

(Raport z badania serbskiego).

Eksperti postrzegają tego typu podejście jako szansę na zaangażowanie młodych ludzi w tworzenie innowacyjnych rozwiązań poprawiających jakość życia w lokalnej społeczności, które następnie mogliby wdrożyć jako praktyczne projekty edukacyjne. Według ekspertów istnieje silny związek między sektorem SE pracującym blisko ludzi i ich potrzeb a tworzeniem innowacji społecznych, które są trafną odpowiedzią na te potrzeby.

*"Nauczanie o przedsiębiorczości społecznej może być atrakcyjne dla
młodych ludzi ze względu na jej znaczenie i zdolność do rozwiązywania
rzeczywistych problemów stojących przed społeczeństwem. Możliwość
bycia kreatywnym i innowacyjnym, a także dostrzeżenia namacalnego
wpływu ich działań, motywuje ich do poszukiwania znaczących
rozwiązań. ich działań, motywuje ich do poszukiwania znaczących
rozwiązań. Ponadto przedsiębiorczość społeczna zapewnia im poczucie
upodmiotowienia i autonomii poprzez umożliwienie im prowadzenia
własnych projektów i współpracy z innymi w celu tworzenia pozytywnych
zmian w ich społecznościach".*

(Raport z badania hiszpańskiego).

*"Innowacje społeczne: SE napędza innowacje w poszukiwaniu
kreatywnych i zrównoważonych rozwiązań w celu sprostania wyzwaniom
społecznym i środowiskowym, wspierając tworzenie produktów, usług
i modeli biznesowych, które spełniają potrzeby społeczeństwa".*
(Raport z badania hiszpańskiego).

Co SE może wnieść do tworzenia kompetencji przyszłości?

Eksperti postrzegają nauczanie o SE jako okazję do realizacji założenia nauczania praktycznego
- w taki sposób, aby młodzi ludzie mogli doświadczyć problemów poruszanych na lekcjach
i rozwijać umiejętność tworzenia rozwiązań i wdrażania ich w prawdziwym życiu.
Przedsiębiorstwa społeczne są naturalnym partnerem dla takich wyzwań edukacyjnych.

*"Nauczanie przedsiębiorczości społecznej daje młodym ludziom możliwość
do angażowania się w prawdziwe projekty i stawiania czoła rzeczywistym
wyzwaniom. Pozwala im to zastosować teorie i koncepcje poznane w klasie
w konkretnych sytuacjach, rozwijając praktyczne umiejętności i skuteczne
rozwiązywanie problemów".*

(Raport z badania hiszpańskiego).

*"Nauczanie przedsiębiorczości społecznej zapewnia młodym ludziom
praktyczne doświadczenia, które wykraczają poza tradycyjną naukę
w klasie. Dzięki praktycznym projektom i aplikacjom w świecie
rzeczywistym rozwijają szereg kompetencji, które są cenne zarówno dla ich
rozwoju osobistego, jak i potencjalnego wkładu w zmianę społeczną. do*

*zmian społecznych. Ta praktyczna orientacja sprzyja poczuciu sprawczości
i daje młodym ludziom możliwość aktywnego angażowania się w
podejmowanie wyzwań społecznych".*

(Raport z badania serbskiego).

Strona | 20

*"Edukacja w zakresie przedsiębiorczości społecznej jest kompatybilna
z innymi treściami edukacyjnymi, o ile nauczyciel, na przykład, który mówi
ci o niedoborze zasobów na planecie, jeśli populacja świata będzie nadal
rosła, jest w stanie, NIE proponować uczniom alternatywnych rozwiązań,
ale promować i wspierać ich inicjatywę w poszukiwaniu informacji
i propozycji zmian".*

(Raport z badania hiszpańskiego.)

Wspólne projekty z sektorem ekonomii społecznej to okazja do kształtowania ważnych kompetencji w obszarze zarządzania projektami. Jest to obszar, który łączy umiejętności wskazywane przez ekspertów jako kluczowe kompetencje przyszłości - od umiejętności wykorzystania ograniczonych zasobów, przez budowanie partnerstw i sojuszy, po kompetencje w zakresie komunikacji, pracy zespołowej i współpracy.

*"Zarządzanie projektami odgrywa również istotną rolę w edukacji
w zakresie przedsiębiorczości społecznej. Studenci powinni zdobyć wiedzę
na temat planowania, wdrażania i ewaluacji projektów społecznych,
zarządzania zasobami i monitorowania postępów. Krytyczne myślenie
i umiejętności rozwiązywania problemów są kluczowe dla identyfikacji
wyzwań społecznych i znalezienia skutecznych sposobów radzenia sobie
z nimi. Edukacja powinna zachęcać uczniów do analizowania sytuacji*

*z wielu perspektyw i poszukiwania optymalnych rozwiązań. Zrozumienie
podstaw przedsiębiorczości i zarządzania, w tym finansów, marketingu
i prawa, jest niezbędne do jest niezbędne do zrozumienia, jak działa
przedsiębiorstwo społeczne".*

Strona | 21

(Raport z badania polskiego).

*"Wśród kluczowych kompetencji znajdują się umiejętności zarządzania
i planowania: umiejętność zarządzania zasobami, podejmowania strategicznych
decyzji i planowania długoterminowych inicjatyw ma kluczowe znaczenie dla
zrównoważonego sukcesu projektów społecznych".*

(Raport z badania hiszpańskiego).

Jednocześnie wdrażanie uczenia się opartego na projektach umożliwia realizację innego ważnego postulatu wskazywanego przez ekspertów w części raportów realizację innego ważnego postulatu wskazywanego przez ekspertów w części raportów - umożliwienie młodym ludziom samodzielnego działania, realizacji własnych pomysłów i autonomii w ich uruchamianiu. Eksperti zwracają uwagę na nadopiekuńczość dorosłych wobec młodych ludzi, przekładającą się na odsuwanie ich od wielu praktycznych, codziennych aktywności. Młodzi ludzie coraz częściej podkreślają, że w kontekście własnej edukacji i przyszłej pracy ważne jest dla nich poczucie wpływu. Młodzi ludzie chcą zrozumieć sens podejmowania indywidualnych działań, decydować o sposobie ich realizacji i szukać alternatyw dla przyjętych sposobów działania. Przedsiębiorczość społeczna może inspirować młodych ludzi w tym zakresie. Sektor ten wyróżnia się silnym poczuciem celowego działania, jasno określoną misją. Przedsiębiorstwa społeczne są z reguły mikroprzedsiębiorstwami, często zarządzanymi horyzontalnie, umożliwiającymi demokratyczny udział pracowników w procesach decyzyjnych. Z reguły są dobrze zakorzenione w lokalnej społeczności i rozumieją rzeczywiste potrzeby społeczne. Sektor SE jest szansą dla młodych ludzi

na zdobycie poczucia sprawczości, na zaangażowanie nastolatków w sprawy ich najbliższego otoczenia. Jest pomostem do kształtowania postaw obywatelskich, promowania demokracji bezpośredniej w działaniu.

"Wpływ tych kompetencji polega na ich wspólnej zdolności do umożliwienia młodym ludziom bycia aktywnymi, świadomymi społecznie i innowacyjnymi uczestnikami pozytywnych zmian. do pozytywnych zmian. Doskonaląc te umiejętności, młodzi ludzie wierzą, że mogą odegrać znaczącą rolę w stawianiu czoła wyzwaniom społecznym i kształtowaniu bardziej zrównoważonej i sprawiedliwej przyszłości".

(Raport z badania serbskiego).

"Tym, co odróżnia SE od spółki nastawionej na zysk, są wartości zawarte w SE. Przedsiębiorca społeczny nie powinien uważać, że jego praca została przeniesiona do przodu dla celów zawodowych, ale powinien stworzyć przedsiębiorstwo, które może generować wystarczające przychody, aby zagwarantować jego długoterminową stabilność. Przedsiębiorcy społeczni powinni postępować zgodnie ze schematem "wygrana-wygrana", w którym wszyscy wygrywają, przedsiębiorca, przedsiębiorca, organizacja i otoczenie".

(Raport z badania szwedzkiego).

"Proaktywne zaangażowanie i (świadome) uczestnictwo w procedurach demokratycznych, edukacja na rzecz aktywnego obywatelstwa są kluczowym warunkiem wstępnym do zdobycia niezbędnych kompetencji w przyszłym świecie".

(Raport z badania serbskiego).

W kontekście umożliwienia młodym ludziom samodzielnego działania, eksperci mówią również o prawie do porażki i uczenia się na własnych błędach. Wdrażanie niezależnych projektów oznacza również radzenie sobie z nieprzewidywanymi okolicznościami, rozwiązywanie problemów i doświadczanie niepowodzeń. Dla spółdzielni cenne może być szczere dzielenie się z młodymi ludźmi własnymi porażkami. Stanowiłoby to przeciwwagę dla narracji, że własny biznes to ciągły sukces. ciągły sukces. Studium przypadku zaczerpnięte z prawdziwego życia sprawiłoby, że perspektywa młodzieży byłaby bardziej realistyczna. Świadomość ryzyka wiąże się również z elastycznością w działaniu i umiejętnością dostosowania się do nowych okoliczności. Dobre praktyki przedsiębiorstw społecznych z powodzeniem radzących sobie w czasach pandemii i wprowadzonych ograniczeń mogą być inspirujące dla młodych ludzi.

"Jedną z kluczowych kompetencji jest zdolność adaptacji i elastyczność: biorąc pod uwagę, że potrzeby i wyzwania w dziedzinie ekonomii społecznej mogą być zróżnicowane i zmienne, skuteczne rozwiązania są elastyczne i elastyczne, aby reagować na zmieniające się warunki i nowe możliwości".

(Raport z badania hiszpańskiego).

"Zdolność adaptacji i uczenie się przez całe życie są niezbędne w szybko zmieniającym się świecie. Studenci muszą być przygotowani do elastycznego reagowania na zmiany i ciągłego doskonalenia swoich umiejętności i wiedzy. Ma to kluczowe znaczenie dla stania się skutecznym przedsiębiorcą społecznym".

(Raport z badania polskiego).

"Odporność i wytrwałość: proces przedsiębiorczości społecznej może być trudny i pełen przeszkód. W obliczu niepowodzeń i niepowodzeń młodzi ludzie rozwijają odporność i wytrwałość, ucząc się pokonywać przeszkody i iść naprzód w realizacji swoich celów i projektów".

Strona | 24

(Raport z badania hiszpańskiego).

"Jeden z rozmówców podkreślił interesującą kwestię: traktowanie porażki nie jako przeszkodę, ale jako szansę na rozwój osobisty, ponieważ jest to jedyny sposób na doskonalenie siebie".

(Raport z badania włoskiego).

Ciekawy przykład zastosowania tych założeń w praktyce ilustruje jedno z hiszpańskich studiów przypadku. Centro Concertado Ciudad del Sol to przedsięwzięcie rolnicze, w którym młodzi ludzie mogą uprawiać ziemię na własnych warunkach i według własnych pomysłów. Mentorzy pracujący z młodzieżą pozwalają im podejmować ryzyko, odnosić sukcesy, ale także ponosić porażki:

"W ciągu roku szkolnego można przeprowadzić kilka nasadzeń i zbiorów, uzyskując bardzo różne wyniki, od bardzo owocnych upraw po inne, które są prawie katastrofalne, ale wszystko to zapewnia jeszcze większy realizm i efektywność, co jest jednym z celów inicjatywy. Analiza klęski i jej przyczyn (niekorzystna pogoda, niekontrolowane szkodniki itp.) lub cieszenie się dwoma miesiącami zbiorów kilogramów fasoli, ponieważ wszystko poszło dobrze, zapewnia dziecku dawkę realizmu na temat rolnictwa i jego problemów, której nigdy nie otrzyma czytając książkę".

(Raport z badania hiszpańskiego).

Powyższe studium przypadku jest również dobrym przykładem konsekwentnego dawania młodym ludziom autonomii w działaniu. w działaniu, co skutkuje poczuciem sprawczości i cennymi doświadczeniami, które budują prawdziwą niezależność w dorosłym życiu.

Strona | 25

Przedstawione powyżej elementy tworzą spójną całość pokazującą komplementarne czynniki sukcesu nauczania przyszłych kompetencji w oparciu o doświadczenia sektora SE. Jeden z hiszpańskich ekspertów podsumował kluczowe elementy podejścia, które przynosi największy sukces edukacyjny nowym programom nauczania w następujący sposób:

- "1. Podejście holistyczne: Skuteczne rozwiązania często przyjmują kompleksowe podejście, które obejmuje nie tylko niezbędne umiejętności techniczne, ale także umiejętności miękkie, krytyczne myślenie i świadomość społeczną.*
- 2. Współpraca międzysektorowa: Współpraca między różnymi interesariuszami, takimi jak rządy, przedsiębiorstwa, organizacje non-profit i społeczności lokalne, ma kluczowe znaczenie dla skutecznego sprostania wyzwaniom i zapewnienia długoterminowego zrównoważonego rozwoju.*
- 3. Edukacja przez doświadczenie: Skuteczne rozwiązania często obejmują metody uczenia się, takie jak staże, projekty praktyczne i uczenie się oparte na problemach, pozwalające uczniom na zastosowanie ich wiedzy w rzeczywistych sytuacjach. i rozwijanie umiejętności istotnych dla ekonomii społecznej.*
- 4. Upodmiotowienie społeczności: Skuteczne inicjatywy aktywnie angażują lokalną społeczność w projektowanie, wdrażanie i ewaluację programów edukacyjnych i programów rozwojowych, wspierając poczucie własności i zaangażowania.*
- 5. Adaptacyjność i elastyczność: Biorąc pod uwagę, że potrzeby i wyzwania ekonomii społecznej mogą być zróżnicowane i zmienne,*

skuteczne rozwiązania są adaptowalne i elastyczne, aby reagować na zmieniające się warunki i nowe możliwości.

6. Monitorowanie i ewaluacja: Bieżące monitorowanie i ocena programów mają kluczowe znaczenie dla identyfikacji obszarów wymagających poprawy, pomiaru wpływu i zapewnienia długoterminowej skuteczności".

Strona | 26

(Raport z badania hiszpańskiego).

Dobre praktyki

Ostatnią częścią podsumowania międzynarodowych badań jest zestawienie zaprezentowanych studiów przypadku. Poniższa tabela przedstawia podsumowanie dobrych praktyk opisanych w poszczególnych raportach z badań, w podziale na sekcje odnoszące się do opisanych powyżej zagadnień:

	Obszar	Studium przypadku
1.	Rozwój umiejętności miękkich	WOES w kinie (Polska) Klub Świadomej Młodzieży (Polska) Ung Företagsamhet (Szwecja) Unga innovatörer4: proces Innov8 (Szwecja) Schülerfirmen (Niemcy)
2.	Poradnictwo zawodowe	Spółdzielnia edukacyjna Colegio San Agustín (Hiszpania)

		Spółdzielnia Socjalna Blues Hostel (Polska) Ekonomia społeczna na Uniwersytecie Bolońskim (Włochy) Ung Företagsamhet (Szwecja) Schülerfirmen (Niemcy)
3.	Przedsiębiorczość społeczna w praktyce	Spółdzielnia edukacyjna Colegio San Agustín (Hiszpania) Spółdzielnia Socjalna Blues Hostel (Polska) KoRSE (Serbia) Projekt InnoSchool (Serbia) Edukacja SE w Serbii (Serbia) Ekonomia społeczna na Uniwersytecie Bolońskim (Włochy) MOS na Katolickim Uniwersytecie Najświętszego Serca (Włochy) EMES (Włochy) Ung Företagsamhet (Szwecja) Coompanion (Szwecja) Sieć wsparcia przedsiębiorczości społecznej - Baltic See (Szwecja) Zmienianie świata nigdy nie było łatwiejsze (Szwecja) Glokala Folkhögskola (Szwecja) Akademia przedsiębiorczości społecznej

		(Niemcy) Socialeconomy.berlin (Niemcy) Schülerfirmen (Niemcy)
4.	Partnerstwo i współpraca	Centro Concertado Ciudad del Sol (Hiszpania) WOES w kinie (Polska) MOS na Katolickim Uniwersytecie Najświętszego Serca (Włochy) EMES (Włochy)
5.	Praktyczna nauka oparta na projektach	Centro Concertado Ciudad del Sol (Hiszpania) Spółdzielnia edukacyjna Colegio San Agustín (Hiszpania) MOS na Katolickim Uniwersytecie Najświętszego Serca (Włochy) Unga innovatörer4: proces Innov8 (Szwecja) Glokala Folkhögskola (Szwecja)
6.	Krytyczne myślenie	WOES w kinie (Polska) EMES (Włochy)
7.	Kreatywne wykorzystanie nowych technologii	Cooperativa de Enseñanza Virgen del Pasico (Hiszpania) Spółdzielnia edukacyjna Colegio San Agustín (Hiszpania) Projekt InnoSchool (Serbia)
8.	Zarządzanie projektami	Centro Concertado Ciudad del Sol (Hiszpania) Glokala Folkhögskola (Szwecja)

9.	Wzmocnienie pozycji młodych ludzi	Klub Świadomej Młodzieży (Polska) Centro Concertado Ciudad del Sol (Hiszpania) Unga innovatörer4: proces Innov8 (Szwecja)
----	-----------------------------------	---

Podsumowanie

Opis wybranych praktyk znajduje się na stronie internetowej projektu: www.better-cooperate.online. Szczegółowy opis wszystkich dobrych praktyk znajduje się w raportach narodowych dostępnych jako załączniki do tego tekstu. Raporty narodowe dostępne są wyłącznie w języku angielskim.

Powyższy Raport jest punktem wyjścia do programu edukacyjnego z przedsiębiorczości społecznej oraz scenariuszy zajęć z przedsiębiorczości społecznej dla osób II i III etapu edukacyjnego. Prace nad programem i scenariuszami zakończą się w sierpniu 2024 roku. Wymienione materiały zostaną udostępnione w następujących językach: angielskim, polskim, włoskim, niemieckim, szwedzkim, serbskim oraz hiszpańskim na stronie internetowej projektu: www.better-cooperatate.online.

Zapraszamy do śledzenia naszej strony www.better-cooperate.online a także kont w portalach społecznościowych: FB: <https://www.facebook.com/PrzedsiębiorczoscSpolecznaBC/> oraz IG: @better_cooperate

Liderem projektu jest Stowarzyszenie Na Rzecz Spółdzielni Socjalnych z Polski: www.spoldzielnie.org

